
STALNI ĐAKONAT

Ponovna uspostava i sadašnje stanje na primjeru
Katoličke crkve u Njemačkoj

*Martin Vlaho, Bad Kreuznach**

UDK 262.15(430)
Primljeno 9/98

Nakon što je II. vatikanski koncil ponovno omogućio stalni đakonat, izašle su brojne rasprave i knjige o đakonatu. Mnoga crkvena područja i biskupije uvele su đakonat prema preporukama II. vatikanskog, a u nekim zemljama i biskupijama i nakon 33 godine nakon završetka Koncila nema još stalnih đakona ili je proces na samome početku.

Pitanje je da li je obnova đakonata na II. vatikanskom koncilu donijela plodove, barem u nekim katoličkim područjima i zemljama. Zašto mnoge biskupske konferencije oklijevaju provesti zaključke II. vatikanskog koncila. Kakve su perspektive stalnog đakonata općenito? Kakvo se iskustvo steklo u zemljama gdje stalni đakonat postoji već više od tri desetljeća?

Pokušat ćemo odgovoriti na postavljena pitanja na primjeru obnove đakonata u Crkvi Savezne Republike Njemačke, gdje su prije 30 godina prvi put na svijetu nakon donesenih zaključaka na II. vatikanskom koncilu petorica kandidata u Kölnu bila zaređena za stalne đakone.

POVIJESNI PREGLED

Od apostolskih vremena do II. vatikanskog koncila

Ustanova đakonata potječe od apostolskog vremena, kad su apostoli dio svojih zadaća i obveza prenijeli na sedam muževa "na dobru glasu, punih Duha i mudrosti" (Dj 6,1-6). Kao reprezentanti sedam prvih đakona ističu se posebno sv. Stjepan i sv. Filip. Izvorno značenje riječi đakon (διακονος) svodi se najprije na službu kod stolova, a poslije se formiralo značenje "brinuti se za opskrbe života" te konačno kao opći izraz za služenje.

* Autor ovog teksta stalni je đakon, koji uz svoje civilno liječničko zvanje vrši i đakonsku službu.

U počecima crkve Kristove đakon je bio neposredno podređen biskupu kao njegov neposredni suradnik, a svećenik (*presbyter*) zamjenjuje biskupa prigodom liturgijskih obreda. S time stoji đakon iza svećenika, jer ne dobiva duha svećeništva (*presbiterija*) i ne sudjeluje u vijeću klera (*Hipp. trad. apost. 8*). Ipak treba naglasiti da đakon nije podložan svećenicima, jer stoji u izravnoj vezi s autoritetom (biskupom). Kao najbliži suradnici biskupa imali su đakoni često veće značenje i utjecaj nego svećenici. Đakonska služba bila je shvaćena kao *ministerium episcopi* (*Hipp. trad. apst. 8*). U jednoj usporedbi đakon predstavlja biskupa kao što je Aron predstavljao Mojsija te na taj način dobiva posredničko značenje između biskupa i Božjeg puka (*Didasc. 9 i 11*). Radi đakonskog posredništva između biskupa i puka dodjeljuju se đakonu i specifične zadaće, kao npr. briga za bolesne i siromašne prema volji i nakani biskupa. Stoga je đakon često i upravitelj crkvenih dobara. Prilikom euharistijske službe đakon donosi kruh i vino na oltar i poziva vjernike na molitvu. Čini se da je tek u 4. stoljeću suradnja u propovijedanju riječi Božje kao i sudjelovanje u liturgijskim obredima proširena i na đakone.

Nakon 4. stoljeća funkcija đakona i prezbitera u mnogome su slične, a čak dolazi i do konkurencije. Pozicije prezbitera postaju sve stabilnije, jer su oni voditelji župnih zajednica. Prezbiteri na taj način u nekim stvarima i uzurpiraju đakonske zadaće. Pseudo-Ambrozius i Jerolim nastoje oslabiti ugled đakona i staviti ih pod upravu prezbitera, a ne pod izravni autoritet biskupa. Tokom vremena prezbiteri dobivaju punomoći i ugled, a đakonska osebnost kao neposrednih suradnika biskupa polagano se gubi, tako da đakonat još i pred konac prvog tisućljeća biva takoreći bez funkcija. Đakonat tako zakržljava i postaje još samo prolazna stepenica prema prezbiteratu.

U srednjem i novom vijeku nema nekih osobitih promjena. Đakonat ostaje kao polazni stadij k svećenstvu i nema takoreći nikakvih samostalnih obilježja. Sv. Toma Akvinski spominje đakone u vezi s krštenjem i euharistijom (*S. th. III, 67, 1; 82,3*), ali zastupa mišljenje da đakonu ne pripada dijeliti sakramente. I na Tridentskom koncilu nije došlo do nekih osobitih promjena što se tiče stalnog đakonata (1).

Pretkoncilske pripreme

Poslije II. svjetskog rata javljaju se glasovi u Europi i u nerazvijenim zemljama, da se ponovno uspostavi i formira stalni đakonat. Naročito u Njemačkoj povezuje se zadaća Caritasa s đakonatom. Direktor ustanove Caritas Gustav von Mann naglasio je

1934. godine da bi trebalo sekularno obilježje služenja nadopuniti liturgijskom formom u crkvi. Otto Pies, D. I. i vikar Wilhelm Schamoni došli su u isto vrijeme na zamisao da bi s obzirom na sve veći manjak svećenika nakon rata bilo uputno ponovno uspostaviti stalni đakonat. Hannes Kramer 1947. godine napušta svoje zvanje kao šumarski praktikant i pohađa *Wohlfart* školu ustanove Caritasa, da bi se izobrazio za đakona. Tako nastaje udruga takozvani Krug za đakone. Papa Pio XII. izražava na Međunarodnom kongresu za laike u Rimu svoju želju da se obnovi stalni đakonat.

U prvj fazi pripreme za II. vaticanski koncil objelodanjeno je 2150 preporuka i poticaja iz cijele Crkve da se stalni đakonat opet uspostavi i obnovi. Ne može se zaniijekati da je pri tome odlučujući motiv za spomenute peticije bio neugodni pritisak zbog nedostatka svećenika i potrebe za pomoć u pastoralu. Pred sam početak Koncila K. Rahner i H. Vorgrimler objelodanili su jedno veoma opširno djelo (650 stranica) pod naslovom *Diaconia in Christo*. U ovoj knjizi poznati svjetski teolozi izrazili su svoje kompetentno mišljenje o stalnom đakonatu. To je djelo još i danas standardno za pitanja stalnog đakonata.

Vrijeme koncila (1962.-1965.)

Već na prvom zasjedanju Koncila 1962. Bio je predstavljen prvi nacrt za obnovu stalnoga đakonata. Rasprava o ovome predmetu vodila se od 4. listopada do 15. listopada 1962. u koncilskoj auli. Za vrijeme rasprave protiv predloženog teksta bili su kardinali Spellman (New York), Ottaviani (Rim), Bacci (Rim) i Ruffini (Palermo), kao i biskup Franić iz Splita. Kardinal Döpfner (Njemačka), pak, zauzeo se intenzivno za obnovu stalnog đakonata u ime njemačkog episkopata. Odlučni votum za prihvaćanje prijedloga došao je od strane kardinala Landazurija (Peru), koji je govorio u ime 95 latinskoameričkih, biskupa kao i kardinala Suenensa te drugih koncilskih otaca iz misijskih područja, koji su zastupali čitave skupine. Protivnici obnove stalnog đakonata bojali su se da bi na taj način bio ugrožen celibat svećenika, jer je prijedlog glasio za ređenje oženjenih đakona. U saborskoj dvorani došlo je 29. listopada 1963. do glasovanja: od 2120 1588 ih je gasovalo za obnavljanje stalnog đakonata, a 525 je bilo protiv, 7 glasova je bilo nevažećih. Na taj način 3/4 koncilskih otaca izjasnilo se za obnovu stalnog đakonata.

U drugom dijelu zasjedanja u jesen 1963. iznesene su želje i prijedlozi za nadopune da bi se formulirao konačni tekst. Potkomisiji za pitanja đakonata pripadali su biskupi Roy, Scherer i Franić kao i poznati teolozi. Ova komisija pripremila je definitivni tekst te je

predstavljen na trećem zasjedanju u jesen 1964. Dana 28. 9. 1964. koncilski su se oci principijelno odlučili za obnovu stalnog đakonata (1903 glasa za, 242 glasa protiv). Vrhunac rasprave bilo je pitanje mogu li se oženjeni muševci zrele dobi zaređiti za đakone. Dvije trećine koncilskih otaca odlučilo se za ređenje muševca zrele dobi (od 35. godine pa naviše), mladi ljudi mogu se zaređiti tek nakon 25. godine i trebaju živjeti u celibatu. Tako je članak 29 konstitucije o Crkvi *Lumen gentium* postigao svoj definitivni oblik te na plenarnoj sjednici 21. studenog 1964. prihvaćen i od pape promulgirao.

Prvi dio članka 29 spomenute konstitucije navodi pojedinosti đakonskih službi i funkcija: Đakoni pripadaju hijerarhiji. Polaganjem ruku đakoni ne pripadaju u svećeništvo nego se zaređuju za služenje. Oni služe narodu u službi liturgije, propovijedanja Božje riječi i djelotvorne ljubavi u zajednici s biskupom i njegovim svećenstvom (prezbiterijem). U tekstu se nadalje navode funkcije đakona: samostalno dijeljenje sv. sakramenta krštenja, dijeljenje pričesti, asistencija prilikom sklapanja braka, nošenje sv. Pričesti bolesnicima, kateheza, predvođenje bogoslužja i molitve vjernika, dijeljenje sakramentalija i vođenje obreda sprovoda.

Drugi dio članka 29 konstitucije *Lumen gentium* spominje ponovno ustanovljenje stalnog đakonata "kao posebnog i trajnog hijerarhijskog stupnja". Zato se ostavlja biskupskim konferencijama na volju da u suglasnosti s Papom odluče da li i gdje je uputno da se takvi đakoni zarede i pošalju na pastoralni rad.

Koncilске odluke i Apostolska pobudnica "Sacrum Diaconatus ordinem" od 18. srpnja 1967. godine

Već i prije rasprave o đakonatu na Koncilu nastali su u Njemačkoj tzv. Đakonski krugovi, koji su se teološki i duhovno pripremali za đakonati. Koncilске odluke potvrdile su njihova nastojanja. Pojedini biskupi u Njemačkoj već su počeli s izobrazbom budućih đakona.

Zasluga je Pavla VI. da su se otvorene mogućnosti za obnovu stalnog đakonata počele ostvarivati. Od 22. listopada do 24. listopada 1965. održan je međunarodni kongres za obnovu đakonata i to pod predsjedanjem kardinalâ Döpfnera, Silve i Šepera te biskupâ D'Souze i Cornelisa. Na ovom kongresu govorio je i papa Pavao VI. i naglasio da je došao čas da se odluke i preporuke Koncila o ponovnoj uspostavi stalnog đakonata ostvare. Navedena komisija pripremila je definitivni tekst. Tako je nastao Motuproprio *Sacrum Diaconatus*

ordinem od 18. lipnja 1967., u kojemu se napominju pojedivosti za konkretnu obnovu đakonata (2,3).

OBNOVA STALNOG ĐAKONATA U KÖLNSKOJ NADBISKUPIJI

Već 1960. godine formirao se krug ljudi s različitim zvanjima, koji su bili zainteresirani za stalni đakonat. Pod vodstvom dekana Johanna Blumentratha ovi su se ljudi mjesečno jedanput skupljali i pripremali za đakonat. Ovaj kölnski krug posjetio je kölnskog kardinala Fringsa, koji je na početku Koncila bio protiv obnove đakonata. Pozitivni utjecaj na kardinala imao je na poseban način pomoćni biskup Frotz, koji se neumorno zauzimao za obnovu đakonata. Na zasjedanju Njemačke biskupske konferencije u Fuldi 1967. godine njemački su biskupi odlučili da zatraže od pape dozvolu za uvođenje stalnog đakonata. Papa Pavao VI. odobrio je 4. prosinca 1967. njihovu molbu. Pomoćni biskup Frotz zaredio je 28. travnja. 1968. po nalogu kardinala Fringsa, koji je u to vrijeme takoreći bio gotovo oslijepio, pet kandidata za stalne đakone. To je bilo prvo ređenje stalnih đakona iza II. vatikanskog koncila na svijetu. Ubrzo nakon ovog događaja bili su u Katoličkoj crkvi stalni đakoni ređeni i u drugim biskupijama Njemačke.

Razvitak i sadašnje stanje stalnog đakonata u Njemačkoj

U Njemačkoj je već 1973. godine uspostavljena i od biskupske konferencije odobrena "Radna zajednica za stalne đakone". Ova zajednica ima zadaću u javnosti informirati i koordinirati, ali i predstavljati mišljenja o stalnim đakonima. Njezina je zasluga da je đakonat u Njemačkoj vrlo brzo integriran u crkvi. Iz sljedeće tablice može se vidjeti razvitak đakonata u Njemačkoj. Svakih pet godina moglo se zabilježiti povećanje broja stalnih đakona za oko 40 posto. Ovaj "dar Duha Svetoga svojoj Crkvi", kako se Sveti Otac izrazio, još nije postao svjestan mnogim osobama na odgovornim mjestima u Crkvi. Da se od svih đakona 2/3 angažira iz počasti, to je dar koji se ne može dovoljno cijeliti. Velika većina stalnih đakona ostaje u svojem civilnom zvanju i vrše svoje zadaće u tzv. slobodno vrijeme, a tek jedna trećina rade kao đakoni stalno vrijeme u pastoralu. Đakoni u Njemačkoj prema biskupskom dekretu i opisu đakonskih zadaća i funkcija (prema zvanju koje vrše ili kao đakoni bez vršenja civilnog zvanja) jesu pod vodstvom svećenika, koji predstoji župnoj zajednici. Na zajedničkim sjednicama i susretima raspravlja se o radu i

raspoređuju zadaće. U tom smislu đakon je uvijek "služitelj" najprije biskupa, a onda prema uputama biskupa i svojega župnika.

Stanje đakonata u Crkvi

Prema najnovijim statistikama stalni đakonat je obnovljen nakon Koncila već u 116 zemalja svijeta. Diljem svijeta postoji oko 28.000 stalnih đakona, od toga spada na SAD i Kanadu oko 12.000, na Europu oko 5.000, na Južnu Ameriku oko 3.000, a ostatak je u Africi i Aziji. Druge zemlje tzv. istočnog bloka nemaju stalnih đakona, iako ih u Češkoj već ima oko 100, a u Mađarskoj oko 50. U Poljskoj nema stalnih đakona, a u Hrvatskoj ih je tek nekoliko, koji žive u inozemstvu. Broj đakona u svijetu stalno se povećava.

Teološke refleksije o stalnom đakonatu

Od prastarih vremena postoji jedan sveti red. Puninu reda posjeduju biskupi kao nasljednici apostola. Ovaj sveti red, koji potječe od apostola i stoji u apostolskoj sukcesiji poslije se razvio u tri smjera: ređenjem biskupa prelazi punina svetog reda na biskupa. Uz biskupa imaju svećenici i đakoni udio u apostolskoj službi. Svećenici nemaju najveći stupanj svetog reda nego su u izvršavanju svoje ovlasti ovisni o biskupu. U hijerarhiji jednu stepenicu niže stoje đakoni, koji dobivaju polaganje ruku ne za svećeništvo nego za služenje. Krijepljeni sakramentalnom milošću, đakoni služe Božjem narodu u službi liturgije, riječi Božje i u djelima ljubavi, i to u zajedništvu s biskupom i njegovim svećenstvom (LG 29). U pobudnici *Sacrum Diaconatus ordinem* naglašava se da i đakonat posjeduje *character indelebilis* u smislu sakramenta svetoga reda.

Službena aktualna reprezentacija Isusa Krista preko đakonata usmjerava se prema strukturi sveukupnog poslanja. Đakonat je ustanovljen da bi se istaknula Kristova skrb za braću ljude. Krist ima trostruku službu: proroka, svećenika i pastira. Služiteljsku dimenziju trostruke Kristove službe simbolično predstavlja đakon.

Kandidati za đakonat imaju drukčije negoli svećenički kandidati jedno civilno zvanje i redovito su oženjeni. Tako oni egzistencijalno poznaju područja civilnoga zvanja i života u braku te tako nadopunjavaju znanje i iskustvo celibatarnih svećenika. Na taj način đakon nije nosilac samo crkvene vlasti nedjeljom i svetkovinama, nego u pravom smislu dušobrižnik-radnik. Jasno je da đakon preuzima funkciju mosta, koji povezuje, a ne razdvaja, pospješuje, a ne sprječava.

Božji Duh Sveti silazi na đakonskog kandidata, uzima ga sa svim njegovim vezama i odnosima i jača ga za život koji treba biti autentično, služiteljsko svjedočenje Isusa Krista. Odnos đakona prema Božjem narodu odražava se u živom predodjenju služućeg Krista, a njegov odnos prema Isusu Kristu u tome da prinosi i potrebe i molbe naroda u Kristovu otkupiteljsku žrtvu. Crkva je naime bratstvo, ona je Božja obitelj čija životna forma postoji u zajedništvu (*Communio sanctorum*)(5).

Iskustva i perspektive stalnog đakonata u njemačkoj Crkvi

Trideset godina nakon ređenja prvih đakona u kölnskoj nadbiskupiji postoje velika iskustva u životu i prilagođivanju đakonskih funkcija u Crkvi. U prvo vrijeme nakon Koncila naglasak je bio na liturgijskoj službi. Poslije se postupno proširilo područje rada i na ostale dimenzije života, primjerice, rad u Caritasu, brigu za iseljenike, posjet bolesnicima u bolnicama, zalaganje za izbjeglice, rad u staračkim domovima, skrb za osamljene i napuštene, katehezu djece i mladih, propovijedanje, a posebno na radnome mjestu civilnog zvanja koje obavljaju. U pluralističkom društvu đakon nastoji sa svojega mjesta u svakidašnjici i u segmentima životne situacije ukazati na vjerske vrednote. To se često na prvi pogled i ne primjećuje, ali takvo sisanje Božjeg sjemena nosi plodove tamo gdje Bog hoće. Za takav rad đakon je osposobljen ne samo teološkom izobrazbom i dubokim iskustvom duhovnog života nego i različitom nadarenošću i izvršavanjem svojega civilnog zvanja.

Na početku ponovno uvedenog đakonata dolazilo je tu i tamo do napetosti između svećenika i đakona u tom smislu da je župnik osjećao jednu konkurenciju u đakonu. I u kasnija vremena pa sve do danas nije svuda zadovoljavajuće riješen problem suradnje i međusobnog slaganja. Dolazi naime od vremena do vremena do sukoba između različitih karaktera, mišljenja i iskustava. Sve više i bolje uspijeva se ostvariti konsensus i međusobno razumijevanje na sljedeći način: đakon stavlja naglasak na karitativnu djelatnost, na primjeran život u obitelji, na svjesno izvršavanje svojega civilnog zvanja u kojemu se na radnome mjestu ukazuju bezbrojne mogućnosti reprezentacije Isusa Krista, koji nije došao da mu se služi, nego da on služi (usp. Mk 10,45), a u službi liturgije stavlja se na raspolaganje, gdje je vremenski moguće i gdje svećenik kao voditelj župne zajednice poziva na suradnju. Na liturgijskom području đakon mora biti veoma senzibiliziran te ponizno i osjetljivo stajati na raspolaganju, da se ne dobije dojam kako je postao đakon radi toga da bi se mogao "eksponirati" na oltaru ili pokazati u posebnim

paramentima. Vjernici i svećenici imaju za to veoma oštre kriterije - a i s pravom! Đakon mora u prvom redu zastupati služećeg Krista, jer samo na taj način otkriva osnovnu dimenziju Crkve, čija je glavna zadaća da služi ljudima. Samo tako - to je iskustvo iz zajedničkog života svećenika i đakona - mogu se izbjeći nesuglasice i nevjerodostojne tendencije, kako smo to prilikom povijesne analize đakonskog razvitak pokazali.

Đakon koji se potpuno i bez pridržaja posvetio svom pozivu da predstavlja služećeg Krista i ne gaji nikakve pretenzije da dobije neka priznanja i časti, osjeća duboki mir i zadovoljstvo, koje nadilazi svaku čast i karijerska dostignuća.

Stalni đakonat je veliki dar Duha Svetoga na II. vaticanskom koncilu, i to za čitavu Crkvu. On ne sužava ni na koji način djelatnosti svećenika, nego ih na svoj specifičan način podupire, proširuje i pravi mostove do ljudi, do kojih se jedino na taj način može doći. U današnjem vremenu, kad se dobiva osjećaj da sve više i više ljudi napušta Crkvu ili postaju indiferentni prema njoj, Crkva ima velike mogućnosti ako sve više i dublje postaje služiteljica. Krist nam je to pokazao kod posljednje večere, kad je takoreći sakramentalno ustanovio i đakonat: "Kad im dakle oprah noge, uze svoje haljine, opet sjede i reče im: 'Razumijete li što sam vam učinio? Vi me zovete Učiteljem i Gospodinom. Pravo velite jer to i jesam! Ako dakle ja - Gospodin i Učitelj vama oprah noge, treba da i vi jedni drugima perete noge" (Iv 13, 12-14).

Zaključak

Stalni đakonat potječe od apostolskih vremena. Tokom povijesnog razvitka poprimio je različite oblike. U 3. i 4. stoljeću đakonat uživa veliki ugled, jer su đakoni neposredni suradnici biskupa, koji su im u području karitativne djelatnosti dali mnoge kompetencije. Čak i u liturgijskim obredima dobivaju mnoge funkcije. To je izazvalo konflikt s prezbiterima, koji kao voditelji župnih zajednica sve više dobivaju na ugledu. Tako se polagano stalni đakonat svodi samo na neke funkcije te još prije konca 1. tisućljeća postaje samo još prolazna stepenica do ređenja za svećenika.

Na II. vaticanskom koncilu velikom većinom glasova koncilskih otaca ponovno je ustanovljen stalni đakonat. Ubrzo nakon toga u Njemačkoj su bili zaređeni prvi stalni đakoni. Od tada je njihov broj u stalnom porastu i doseže krajem 1996. godine 2034 stalnih đakona. Stalni đakonat postoji i u više od 116 zemalja svijeta s tendencijom rasta.

Prema iskustvu u Njemačkoj obnova đakonata bila je veliki dar Duha Svetoga Crkvi, koja je u svojoj biti služiteljska, kao što je Krist došao da služi. Upravo u današnjem pluralističkom društvu stalni đakoni imaju ulogu povezivanja između biskupa, svećenika i ljudi na radnim mjestima kao i žarišta karitativnih potreba. Đakoni su na poseban način pozvani da sakramentalno reprezentiraju služećeg Krista i njegovu Crkvu, ne samo u liturgiji nego pogotovo u svijetu rada i svakidašnjici. Crkva ima budućnost samo ako se stalno orijentira i podsjeća da je ona služeća Crkva.

Literatura:

1. *Lexikon für Theologie und Kirche*, Dritter Band, Herder 1995., str. 178-180.
2. N. Trippen, *Die Erneuerung des Ständigen Diakonats im Gefolge des II. Vatikanischen Konzils*, in: J. G. Plöger - H. J. Weber (Hrsg.), *Der Diakon. Wiederentdeckung und Erneuerung seines Dienstes*, Freiburg i Br. 1980., str. 83-103.
3. K. Lehmann, *Zur Wiederherstellung des Ständigen Diakonats in Deutschland nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil. Versuch einer Bilanz*, in: *Mainzer Perspektiven. Berichte und Texte aus dem Bistum 9*, Festschrift zum 25 jährigen Bestehen des Ständigen Diakonats im Bistum Mainz, Mainz 1996., str. 149-172.
4. F. J. Weppelman, *Bericht des Vorsitzenden der Arbeitsgemeinschaft Ständiger Diakonats*, in: *Arbeitsgemeinschaft Ständiger Diakonats in der Bundesrepublik Deutschland, Dokumentation 14, Jahrestagung 1997.*, str. 29-44.
5. H. J. Weber, *Zur theologischen Ortsbestimmung des Diakonats im einen Weihesakrament*, in: J. G. Plöger - H. J. Weber (Hrsg.), *Der Diakon*, Freiburg i Br. 1980., str. 104-172.

